

L'AVALUACIÓ DE LA RECERCA DES DE LA DIDÀCTICA DE LES CIÈNCIES SOCIALS. REFLEXIONS A PARTIR DE LA MEVA EXPERIÈNCIA EN L'AVALUACIÓ

Joan Pagès

Abans de reflexionar sobre les preguntes que es posen a debat en aquestes Jornades voldria fer unes consideracions inicials: Unes, de tipus personal relacionades amb la meva relació amb l'avaluació, unes altres referides al propi concepte d'avaluació. Després intentaré donar resposta a les preguntes.

1. Consideracions de tipus personal

- i) no sóc avaluador de l'AQU ni he estat avaluat per ella,
- ii) sóc avaluador de l'AGUR i he estat avaluat per ella amb resultats gairebé sempre negatius,
- iii) sóc avaluador d'ANECA i he avaluat a companyes i companys de diferents àrees de coneixement d'educació que han volgut acreditar-se com a Catedràtics i Titulars d'Universitat,
- iv) soc membre d'altres agències d'avaluació tant espanyoles com d'altres països,
- v) tinc reconeguts cinc sexennis de recerca i estic a mig camí de poder sol·licitar-ne un sisè. No he estat mai avaluador de la CNEAI i em van suspendre, en primera instància el 5è sexenni, però el vaig recórrer i van acabar reconeixent-lo.

2. Consideracions sobre l'avaluació

L'avaluació és, sembla, una necessitat de qualsevol sistema social. Cal saber què estem fent i quins són els resultats del que estem fent. I això en qualsevol camp. Sembla obvi, però, que no és el mateix avaluar un procés de producció d'objectes que un procés de producció d'idees o un procés de creació artística i cultural. O una recerca educativa.

No crec que haguem d'entrar en discussions sobre el que entenem per avaluació, però sí que estaria bé que quedessin clares quatre coses fonamentals. Per exemple, que

- a) avaluar vol dir emetre un judici de valor;
- b) qualsevol avaluació mesura alguna cosa i la compara amb alguna altra cosa en un mateix moment o amb la mateixa cosa en moments diferents;
- c) el fet de mesurar i comparar es realitza per obtenir algun tipus d'informació sobre el valor social del que es mesura;
- d) en qualsevol cas aquest fet no és neutral ni és una acció desideològica (sense ideologia).

I podríem afegir més coses relacionades, per exemple, amb l'ètica (qui insta l'avaluació i amb quina intenció, qui avalua, qui estableix els criteris de transparència, etc...) o amb l'economia (qui decideix quant compensar

econòmicament una investigació, quins diners s'atorguen, amb quins criteris,...).

Però, probablement hauríem de tenir en compte que la recerca educativa pateix de fa temps d'alguns mals. A *La lettre d'information* (maig 2006), revista de l'INRP, en el treball "Qu'est-ce qu'une "bonne" recherche en éducation?" s'afirmava:

"Les critiques adressées à la recherche en éducation sont nombreuses et finalement assez ressemblantes d'un pays à l'autre, même si beaucoup plus systématiques aux États-Unis et en Grande-Bretagne :

- des travaux qui concernent le même sujet mais s'ignorent entre eux et ne prennent pas en compte les résultats existants (manque de caractère cumulatif) ;
- des recherches qui ressemblent trop souvent à des professions de foi politiques (biais idéologique) ;
- des démarches confuses et peu explicites, aussi bien quant aux questions posées qu'aux protocoles de recherche utilisés ;
- des méthodologies qui font la part belle aux aspects qualitatifs et à la théorie au détriment de bases empiriques rigoureuses ;
- des études peu diffusées, peu connues des praticiens et peu productives" (<http://www.inrp.fr/vst/LettreVST/mai2006.htm>, novembre 2009)

Bona part d'aquestes crítiques són aplicables també a la recerca en didàctica de les ciències socials.

3. Algunes reflexions, sintètiques, sobre les preguntes

- Quins són els principals problemes en l'avaluació de la recerca en Humanitats i Ciències Socials?

En la meua opinió els principals problemes en l'avaluació de la recerca en humanitats i ciències socials deriven de

a) l'aplicació, sovint mecànica, de criteris d'altres àrees i àmbits de coneixement amb diferent tradició a aquests àmbits,

b) la heterogeneïtat de disciplines i de tradicions que s'integren tant en l'àmbit de les ciències socials com en el d'humanitats, amb tradicions i històries també diferents, i

c) la manca de transparència del procés avaluador (probablement aquest problema es produeix a tots els àmbits).

No crec que es puguin establir diferències substancials en relació amb el paper dels llibres i/o dels articles. L'àrea de la qual formo part té problemes tant en un àmbit com en l'altre. Hi ha poques revistes específiques i hi ha poques editorials que apostin per editar llibres sobre els problemes de l'ensenyament i l'aprenentatge de les disciplines de l'àrea. Malgrat tot, el panorama ha anat canviant en els darrers vint-i-cinc anys i probablement ho seguirà fent en el futur. En qualsevol cas em preocupa més el contingut i "la qualitat" del que s'avalua

que el mitjà en què es presenti. I crec que això hauria de preocupar-nos més a tots: investigadors, administradors i avaluadors.

En educació les temàtiques de la investigació són universals. Els contextos, però, són particulars, concrets. Això no vol dir, però, que l'objecte d'estudi de la recerca hagi de considerar-se delimitat territorialment.

- Qualitat d'una investigació versus qualitat de la difusió. Quins han de ser els criteris de qualitat en la investigació en Humanitats i Ciències Socials (per grups específics)?

El primer criteri és que la recerca sigui útil socialment. I, en conseqüència, que tingui algun impacte en la realitat educativa i en els seus agents. La qualitat de la recerca en didàctica de les ciències socials s'hauria d'establir preferentment segons l'impacte en la pràctica docent i en la formació del professorat. Per això cal vetllar per la qualitat de la difusió a través dels mitjans més propers al professorat. En aquest sentit les revistes de divulgació educativa haurien de dedicar més atenció a la presentació dels resultats de les recerques i els investigadors no haurien de menystenir-les ni considerar-les com a subproductes. Avui urgeix establir ponts entre la recerca i la pràctica educativa facilitant al professorat les claus per interpretar què succeeix quan s'ensenyen i s'aprenen continguts socials i quines mesures seria convenient tirar endavant per innovar la pràctica i la formació del professorat.

- Criteris per determinar la ubicació d'una publicació en un llistat de referències. Quins dels criteris detectats en el punt anterior són pertinents

El criteri principal hauria de ser el número de consultes i de citacions que en fa el professorat per preparar i justificar les seves intervencions. I també, és clar, el número de citacions realitzades per altres investigadors i investigadores.

- Avaluació a través de referents versus avaluació directa de les contribucions. És possible la seva complementarietat?

Sens dubte.

- Intensitat de la investigació (volum de publicacions) i figures d'acreditació. Diferents figures d'acreditació requereixen diferents volums i qualitat de la difusió?

Sens dubte. No es pot demanar el mateix a un candidat o candidata a lector que a un candidat o candidata a catedràtic. El problema està en saber què s'ha de demanar en cada cas i en com establir el volum i la qualitat de la difusió.

- El paper dels grups de recerca en la producció i avaluació científica.

En l'àmbit de les ciències socials i de les humanitats la tradició dels grups de recerca és relativament recent i té manifestacions diferents en les diverses disciplines. Sembla fora de dubte que, en l'actualitat, els grups de recerca en educació i, en particular, en didàctica de les ciències socials, són una garantia per la producció i avaluació científica atès que poden planificar treballs a llarg termini i desenvolupar estratègies més potents que les que pot fer un investigador individualment. De tota manera s'haurien d'establir amb més precisió les relacions entre el grup i l'investigador perquè bona part de les mesures vinculades amb l'avaluació de la recerca es realitzen a títol individual (sexennis, acreditacions).

- Investigació i transferència de coneixement en les Humanitats i Ciències Socials. Problemàtiques i potencialitats.

Les potencialitats de la investigació educativa són enormes. Cal, però, que les administracions no es limiten només a avaluar els resultats de la recerca sinó que fomentin la seva transferència a la pràctica tant quan es plantegen grans transformacions de l'estil dels canvis de currículum com quan es fa innovació des de la perspectiva d'un centre.

Sovint s'afirma, en didàctica de les ciències socials, que sabem poc què passa quan s'ensenya i s'aprèn geografia, història, etc...a les aules. I també s'afirma que el poc que sabem no és mai tingut en compte per le administracions quan prenen decisions que afecten les practiques i l'ensenyament i aprenetatge de continguts.

La transferència és clau en la recerca educativa i, més en concret, en la recerca de les didàctiques específiques. No té sentit investigar pel gust d'investigar, pel pur plaer de l'investigador o de la investigadora i del gremi al qual pertany un i altra.

La transferència exigeix claredat en el llenguatge utilitzat. Exigeix, primer, la comprensió del text i la possibilitat de que aquest pugui arribar amb facilitat als seus beneficiaris.

Aquesta és una situació que no constaria massa canviar.

En canvi, del conjunt de situacions que es produeixen al voltant de l'avaluació de la recerca, la que personalment em preocupa, i probablement la més difícil de canviar, té relació amb el procés avaluador i la seva transparència. Em sembla que preservant l'anonimat de les persones avaluades –no dels grups- els resultats s'haurien de fer públics per a que tothom sapes, tingués coneixement, d'on s'ubica en relació amb els altres.

No és suficient mostrar les dades quantitatives del nombre d'avaluats com fa, per exemple, l'AGAUR. Cal també mostrar els informes pels quals determinades persones han estat avaluades positivament i altres no. Crec que només amb aquesta mesura començarien a canviar moltes coses.

No és de rigor, per exemple, que un investigador o investigadora sàpiga que les raons per les quals el projecte que presenta, o l'acte que organitza, no ha estat avaluat positivament es liquidin amb la frase següent: l' "aplicació dels criteris de selecció i els límits d'avaluació emprats, juntament amb la disponibilitat pressupostària assignada a aquesta convocatòria". I si vol saber què vol dir "aplicació dels criteris de selecció i els límits d'avaluació emprats" ho haig de sol·licitar explícitament per poder iniciar un procés de revisió dels resultats. Però mai sabrà per què altres han superat positivament l'"aplicació dels criteris de selecció i els límits d'avaluació emprats, juntament amb la disponibilitat pressupostària assignada a aquesta convocatòria". O, com acaba de passar en els grups de recerca consolidats: per què uns grups han estat reconeguts i finançats i altres només reconeguts. Jo puc arribar a saber per què no m'han reconegut o no m'han finançat, però mai podré saber per què han reconegut i/o finançat a un altre grup de la meua mateixa àrea. Això, tractant-se de diners públics, no és ni ètic ni just. Cal, per tant, fer públics no només els criteris d'avaluació, que ja ho són, sinó sobretot la seva aplicació o la seva interpretació per part dels avaluadors i avaluadores. Crec que d'aquesta manera les coses començarien a canviar en tots els camps on l'avaluació és un requisit per seguir endavant (en la carrera docent, en la recerca, etc.).